Irina Condrea

SINTAGMA STEREOTIPĂ/ CLIŞEUL ÎN TRADUCERE

Comunicarea actuală cuprinde domenii tot mai specifice, în multe cazuri sunt necesare competenţe speciale pentru decodificarea mesajului, astfel că şi mijloacele de exprimare sunt adaptate diverselor tematici, ceea ce i-a determinat mai demult pe lingvişti să identifice un statut aparte al limbajelor (specializate) în cadrul unor stiluri funcţionale [1, p. 46].

Spre deosebire de limbajul comun sau general, limbajele specializate se caracterizează prin adoptarea masivă a terminologiei de specialitate, precum şi a unor forme standardizate, stereotipe de exprimare. Este de remarcat că anume stereotipia, condamnabilă în alte cazuri, face ca limbajul specializat să capete trăsături definitorii, marcate de invariante, ceea ce facilitează, în ultimă instanţă, atât comunicarea într-o anumită sferă de activitate, cât şi traducerea.

În comunicarea curentă, în textul literar clişeul este considerat o formulă verbală uzată, stereotipă şi banalizată în formă şi/ sau conţinut, fără valoare expresivă, întrebuinţată în împrejurări asemănătoare, dintr-o deprindere facilă. Clişeul prezintă interes literar, atunci când este folosit cu intenţie şi în exces, căpătând caracter de parodie, satiră, caricatură şi având funcţie ironică sau umoristică. Poate fi pus în relaţie de sinonimie cu *şablonul*, *stereotipia, locul comun, automatismul verbal.* Se consideră că proliferarea sintagmelor fixe atestă nevoia de clişee a limbajului jurnalistic, aflat permanent în căutare de formule prestabilite, care să confere o anumită pregnanţă îmbinărilor celor mai banale. Ceea ce se poate spune în foarte multe feluri e redus sistematic la câte un astfel de tipar, care comunică informaţia nouă într-un cadru deja familiar cititorului. Reacţia cea mai eficientă la clişeizarea limbajului este cea produsă din interior: percepţia suprasaturaţiei generează adesea parodii, determină reluarea în cheie ironică a clişeelor şi includerea lor în jocuri de cuvinte. [2, p. 64]

Or, şi în comunicarea curentă, în vorbire, chiar dacă aceasta, spre deosebire de comunicarea scrisă, este marcată de spontaneitate şi originalitate, există multe forme fixe, clişee de comunicare, practic indispensabile vorbirii.[1] În lucrarea *De la proverb la poveste. Note asupra teoriei generale a clişeului,* scrisă de celebrul paremiolog rus G. L. Permyakov [4], este cuprins studiul lui V. V. Rozhdestvensky: *What is* „*the General Theory of Cliché*" (Ce este „teoria generală a clişeului"), din care se pot spicui următoarele informaţii: „Termenul *clişeu*, propus la începutul secolului XX de lingviştii francezi, înseamnă în acest caz unităţi ale limbajului aflate «de-a gata» şi reproductibile". Volumul

[1] A. Şcedreţov prezintă situaţia clişeului verbal astfel: „…есть быт и устойчивые, лишённые притязаний на образность предложения, с которыми встречаемся постоянно: „Который час?", „Где ты раньше была?", „Тебе что, жить надоело?", „Ты можешь хоть минуту помолчать?", „Посмотри, на кого ты похож", „Как это прикажете понимать?", „Это не решение вопроса", „Что по телику?", „Я тебя люблю", „Сколько раз повторять одно и то же?", „Так я и знал",

BDD-A6586 © 2010 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.87 (2026-11-08 16:43:05 UTC)

materialului lingvistic reproductibil ca opus expresiilor produse în momentul vorbirii, a fost confirmat în mod variat de diverşi lingvişti. În interpretarea cea mai limitată, numai unităţile frazeologice erau socotite clişee, dar în sensul lărgit, acestea cuprind şi cuvinte, morfeme şi structuri gramaticale. În cazul din urmă termenul *clişeu* este sinonim cu termenul *pattern,* aşa cum e folosit de lingviştii americani" (p. 259).

Ca formă de exprimare în cadrul limbajelor specializate, mai ales în limbajul social-politic, clişeul reprezintă o variantă de standardizare, de unificare [A se vedea: 5] şi are o serie de funcţii specifice – el permite economia efortului intelectual, asigură crearea rapidă a mesajului, facilitează înţelegerea univocă. Este de remarcat faptul că anume pe stabilirea şi utilizarea unor forme standard clişeizate se axează textele ce ţin de limbajele specializate, cel mai des fiind invocate următoarele limbaje: *social-politic*, *ştiinţific*, *administrativ-juridic*, *economic*, *tehnic*.

Între termenul propriu-zis şi clişeul din limbajele specializate apare o diferenţă esenţială: pe când termenul se referă la un concept dintr-un domeniu specializat [5, p. 15], clişeul este un tipar similar frazeologismului, o formulă pe care D. Gouadec [6] o numeşte matrice, un fel de structură blocată şi ea, care descrie o relaţie, o operaţiune şi nu un singur concept.

Limbajul social-politic încadrează numeroase forme/ formule speciale, devenite clişee, ce trebuie, mai întâi, recunoscute, iar apoi redate corect în procesul traducerii dintr-o limbă în alta. Este vorba, în primul rând, de numeroase **denumiri** – de partide, unităţi teritorial-administrative, instituţii, organizaţii, formaţiuni etc. – precum şi de o serie de activităţi/ acţiuni social-politice, cum ar fi: Security Council *Совет безопасности – Consiliul de Securitate*; cold war – *холодная война – războiul rece*, Peace corp – Corpul păcii, Medicine sans frontieres – Medicii fără frontiere ş.a.

a) În acest limbaj se întâlnesc cel mai frecvent o serie de **forme invariabile** (anume acestea sunt clişee veritabile), pentru care la traducere se dau echivalente stabile, evitându-se traducerea ad litteram, de ex.: *on the occasion of – по случаю – cu ocazia*; in reply to – *в ответ на – drept răspuns*; with reference to – *в связи с – în legătură cu*; in a statement of – *в заявлении – în declaraţia;* to attach the importance – *придавать значение – a acorda importanţă; referitor la, a-şi asuma responsabilitatea…*

b) Sunt frecvente construcţiile care redau exprimarea cuiva, aşa numitele **forme ale citării**, alcătuite din **verb + that/ că** în care apar verbele din seria *a spune*, *a declara*, *a afirma*, *a confirma*, *a reitera*, *a considera*, *a remarca*, *a aprecia ş.a.* Ex.: Oficialul a afirmat că în ţară au sosit ajutoare din partea ONU.

c) Apare utilizarea unor perifraze alcătuite din **verb + substantiv**, în locul unor forme sintetice, de tipul: *a purta negocieri* pentru *a negocia*, *to have a discuussion* pentru *to discuss*, *a acorda ajutor* pentru *a ajuta* etc.

d) Se formează neologisme cu ajutorul unor sufixe deosebit de productive, cum ar fi **-ism,** (colonialism), **-itate** (statalitate), precum şi a prefixelor de maximă

„Ну и дура же я была!", „Тоже мне, умник нашёлся", „И как он тебе?", „Ну куда ты несёшься?" и пр. Удобство устойчивых предложений в том, что думать не приходится ни говорящему, ни слушающему, но творческое начало общения при этом исчезает. Клишированная речь, опирающаяся на клишированный язык, оборачивается клишированным мышлением. Кто-то сочтёт такое положение вещей нормальным, кто-то заскучает от унылого однообразия будничной речи. [3]

BDD-A6586 © 2010 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.87 (2026-11-08 16:43:05 UTC)

frecvenţă, de exemplu: **anti-** (antirachetă, antiamerican), **pro-** (proeuropean, prounionist), **inter-** (interdepartamental, intereuropean, interstatal) etc.

e) Sunt folosite pe larg sintagme cu sens impersonal, în special în cazul când se anunţă anumite informaţii, fără a indica sursa: it is generally believed that … *по общему убеждению* …există convingerea că; it is officially announced that … *официально сообщается*, *что* … (după cum) s-a anunţat oficial; it is rumoured that … *ходят слухи*, *что* … se aude (se vorbeşte) că; it is reported that … *сообщают, что* … s-a anunţat că; it is suggested that … *предполагают*, *что ... se presupune că* ş.a.

f) Limbajul social-politic utilizează numeroase abrevieri, pentru care trebuie folosite la traducere doar echivalentele „oficiale" – de ex., The *Council of Europe* CE – Consiliul Europei, UE – Uniunea Europeană, *The Organization for Security and Co-operation in Europe OSCE* –Organizaţia pentru Securitate şi Cooperare în Europa etc.

Din punctul de vedere al „tehnicilor de traducere", în cazul limbajului social-politic se recurge la redarea cât mai fidelă a structurilor, procedându-se la calchieri/ traducerea mot-a-mot. Există tendinţa de stabilire a unor echivalente permanente, „unificarea" se realizează prin elaborarea unor ghiduri de traducere, cum este cel cu privire la Acquis-ul comunitar european, în care sunt expuse formele şi structurile obligatorii, adică se stabileşte un anumit tip de echivalenţă constantă la traducere.

Unii autori numesc aceste forme clişeizate „macrostereotipii frazeologice", identificând macrostereotipii specifice limbajelor tehnico-ştiinţifice (o anumită structură a frazei nucleare, ştergerea subiectului enunţător prin structuri la persoana I plural sau impersonale) sau macrostereotipii specifice discursului publicitar (forme mascate de injuncţie, jocuri de cuvinte), ori specifice anumitor documente sau ori părţi de documente (contracte, scrisori comerciale, instrucţiuni de utilizare, rezumate, concluzii) [7, p. 2].

Un caz aparte în ceea ce priveşte abordarea stereotipiei şi a clişeului de exprimare îl prezintă **textul injonctiv**, asociat cel mai adesea cu actul de limbaj *a ordona*, realizat prin mai multe nuanţe ale acestui verb, care ar putea fi sintetizate prin sintagma „a spune cuiva sau a-i indica ce cale trebuie să urmeze sau ce trebuie să facă pentru a realiza ceva" (ca texte injonctive sunt examinate detaliat *reţeta de bucătărie, instrucţiunile de folosire, ghidurile turistice* sau microtexte ca *avizul, atenţionările, indicaţiile, interdicţiile* etc.) [8].

Este de remarcat că, de exemplu, modul de a formula o interdicţie, poate fi cu totul diferit în diverse cazuri şi limbi. Astfel, dacă în rusă putem atesta avizul „Вход с собаками воспрещен", în română – „Accesul câinilor este interzis", în franceză acest aviz poate avea o cu totul altă formulare – „Nos amis, les chiens, ne sont pas admis!". Concluzia făcută de Mariana Pitar este următoarea: „În ceea ce priveşte diferenţele dintre română şi franceză se observă o evoluţie mult mai rapidă şi mai clară a limbii franceze înspre formule cu un injonctiv mult mai atenuat, atât prin exemplele foarte numeroase, cât şi prin modalităţile foarte variate prin care se realizează acesta" la noi această deschidere începe de-abia acum să se producă, dar mijloacele folosite sunt deocamdată rudimentare" [8, p. 27].

În cazul traducerii, formulele stereotipe şi clişeele verbale necesită o abordare diferenţiată. În funcţie de limbajul/ tipul de text în care apar, strategiile şi tehnicile de transpunere dintr-o limbă în alta vor fi diferite – de la găsirea echivalentului total până la redarea descriptivă a mesajului.

BDD-A6586 © 2010 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.87 (2026-11-08 16:43:05 UTC)

Referinţe bibliografice

1. Ion Coteanu. *Stilistica funcţională a limbii române*. – Bucureşti, 1973.

2. Rodica Zafiu. *Diversitate stilistică în româna actuală*. – Bucureşti, 2002.

3. Александр Щедрецов. *Устойчивые бытовые предложения в нашей речи*. – www.netslova.ru

4. Г. Л. Пермяков. *От поговорки к сказке* (*Заметки по общей теории клише*). – Москва, 1970.

5. Mariana Pitar. *Manual de terminologie şi terminografie*. – Timişoara, 20096.

6. Daniel Gouadec. *Terminologie et phraseologie pour traduire. Le concordancier du traducte*ur. – Paris, 1997.

7. Ileana Busuioc. *Macrosistemul frazeologic în limbajele specializate*. – www.litere.uvt.ro

8. Mariana Pitar. *Genurile textului injonctiv*. – Timişoara, 2007.

Universitatea de Stat din Moldova

BDD-A6586 © 2010 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.87 (2026-11-08 16:43:05 UTC)